

Рекомендації «Вдосконалення передачі знань в Україні між науково-дослідними установами, університетами та промисловістю»

Підготовлені професором О. Келлі, професором К. Українські, Університет Тарту, кандидатом юридичних наук Ю. Капіцею, кандидатом юридичних наук К. Шахбазян, Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України. Університет Тарту, Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, 2016¹

2. Менеджмент у сфері передачі знань

2.1. Розвиток активно діючих підрозділів з трансферу технологій та охорони інтелектуальної власності

Цей розділ стосується наступних тем:

1. Функціонування та ефективність діяльності підрозділів з передачі знань або підрозділів з передачі технологій та охорони інтелектуальної власності (ППТ);
2. Належна підтримка на урядовому рівні діяльності з передачі знань;
3. Кваліфікація фахівців з передачі знань;
4. Доступ до послуг з передачі знань.

У Рекомендаціях ЄС з передачі знань підкреслюється, що «вкрай важливо мати можливість отримати консультацію від професійного персоналу, що є фахівцями з передачі знань, і / або зовнішніх послуг для отримання якісних консультації з юридичних, фінансових, комерційних питань або питань у сфері охорони та використання ІВ.²

В Україні згідно зі ст. 8 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» та постанови Кабінету Міністрів України від 1.08.2007 № 995 передбачено створення структурних підрозділів з трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності у наукових установах Академій наук та вищих навчальних закладах Деякі міністерства, Національна академія наук України³ прийняли свої власні нормативні акти щодо регулювання діяльності цих підрозділів.

Проте ефективна діяльність підрозділів стримується наступними проблемами:

- Відсутність достатнього фінансування для найму кваліфікованих кадрів для цих підрозділів.

¹ Продовження. Початок див.: Шляхи розвитку української науки. – 2016. – № 9. – С. 106–112 .

² Recommendations on knowledge transfer, p. 17.

³ Постановою Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2007 р. № 995 «Деякі питання реалізації Закону України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій”» було затверджене Типове положення про структурний підрозділ з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, Національної академії наук та національної галузевої академії наук.

- Відсутність системи державного замовлення на підготовку та перепідготовку кадрів у сфері інтелектуальної власності та трансферу технологій для державних наукових установ та вищих навчальних закладів. Ще одна проблема – значні фінансові суми, необхідні на оплату такого навчання, що є відсутні в наукових установах та навчальних закладах.

- Відсутність системи підвищення кваліфікації фахівців наукових установ та вищих навчальних закладів у сфері трансферу технологій та охорони інтелектуальної власності, постійного обміну досвідом, адекватної методичної підтримки.

Ключовим питанням є забезпечення ефективної діяльності Підрозділу з передачі знань (охорони інтелектуальної власності та передачі технологій). Це потребує адекватної підтримки на державному рівні заходів з передачі знань і підвищення кваліфікації фахівців з передачі знань.

Актуальним є передбачити, що до складу працівників Підрозділу вводяться посади наукових співробітників, що займаються питаннями патентних досліджень, маркетингових, кон'юнктурних досліджень та трансфером технологій, що поряд з збільшенням ставок оплати праці дозволить залучати до роботи підрозділів кваліфікованих працівників.

Політичні рекомендації та рекомендації для наукової спільноти: Підрозділ з передачі знань (передачі технологій та охорони ІВ) має бути інтегрований у діяльність наукової установи, вищого навчального закладу та бути доступним для дослідників і підприємців.

Ефективність діяльності ППТ має забезпечуватися та бути посиленою на всіх рівнях (міністерства, академії наук, наукові установи, вищі навчальні заклади) у таких сферах:

1) сфері комунікацій (наявність персоналу ППТ, зручний доступ до інформації і прозорість процедур),

2) наукова сфера (оцінка життєздатності та потенційного вдосконалення винаходу);

3) сфера інформації (наявність достатніх засобів отримання інформації та послуг, пов'язаних з патентною інформацією, визначенням рівня техніки, оцінкою можливого ринку використання);

4) законодавство (допомога у забезпеченні охорони ОІВ, захисті прав інтелектуальної власності, укладанні ліцензійних та інших договорів про передачу технологій тощо),

5) фінансування (наявність достатніх коштів для залучення кваліфікованого персоналу підрозділів з трансферу технологій та охорони інтелектуальної власності та забезпечення патентування) та

6) комерційне застосування (оцінка комерційного потенціалу винаходу, здійснення маркетингу, доступ до бізнес-мереж, пошук відповідних партнерів, розвиток бізнесу, ведення переговорів та адміністрування договорів про трансфер технологій тощо).

Мають існувати фінансові та кар'єрні стимули для фахівців з передачі знань і тих дослідників, що беруть участь у процесі передачі знань.

Доцільним є організація семінарів та круглих столів з метою обміну досвідом у сфері передачі знань.

Політичні рекомендації: Уряд має підтримувати наукові установи та університети у розробці їх стратегій з передачі знань (наприклад, шляхом надання консультацій, забезпечення експертами з управління інтелектуальною власністю), а також виділяти кошти на формування кваліфікованого персоналу підрозділів з охорони інтелектуальної власності та передачі технологій, забезпечення патентування об'єктів права інтелектуальної власності (особливо в іноземних країнах).

Має бути організована система розповсюдження досвіду у сфері передачі знань та його обговорення через проведення круглих столів, семінарів тощо.

Має бути створена система перепідготовки фахівців у галузі трансферу технологій та охорони інтелектуальної власності та підвищення їх кваліфікації для забезпечення наукових установ та вищих навчальних закладів кваліфікованими кадрами.

Доцільним є запровадження курсу щодо охорони інтелектуальної власності та трансферу технологій для студентів вищих навчальних закладів.

Бажано розробити міністерствам, академіям наук рекомендації щодо завдань і функцій підрозділів з передачі технологій, інновацій та інтелектуальної власності Установ, а також підготовки політики (положень) установ щодо створення, охорони та використання об'єктів права інтелектуальної власності та трансферу технологій, беручи до уваги, що регламентація діяльності таких підрозділів (постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2007 р. № 995) спрямована перш за все на центральні органи виконавчої влади та не відображає особливості здійснення діяльності з охорони інтелектуальної власності та передачі технологій наукових установ та університетів.

2.2. Політика у галузі управління інтелектуальною власністю

У Рекомендаціях ЄС наголошується, що «ефективне управління інтелектуальною власністю потребує розробки у наукових установах та вищих навчальних закладах відповідної внутрішньої політики для забезпечення належного використання результатів досліджень»⁴.

⁴ Recommendations on knowledge transfer, p. 16.

Згідно з цим документом така внутрішня політика включає такі питання:

1) чіткі правила щодо розкриття результатів досліджень з комерційним потенціалом, режиму прав інтелектуальної власності на такі результати, ведення обліку ОІВ, врахування конфліктів інтересів;

2) порядок ідентифікації, використання та охорони прав інтелектуальної власності;

3) кар'єрні стимули для дослідників і фахівців з передачі знань;

4) створення портфоліо об'єктів права інтелектуальної власності;

5) сприяння широкому поширенню результатів досліджень тощо⁵.

Рекомендації з передачі знань зазначають необхідність розробки у кожній науковій установі та університеті Керівництва з управління інтелектуальною власністю.

Практика охорони ІВ та передачі технологій в Україні свідчить, що в деяких випадках – а саме у Національній академії наук України прийнято Положення про створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності⁶.

Тим не менш, у багатьох університетах і наукових установах така діяльність визначається загальними вимогами статутів організацій щодо використання результатів досліджень та вимогами законодавства України, які регламентують лише певні питання охорони прав інтелектуальної власності та передачі технологій.

Суттєву увагу Рекомендації ЄС приділяють утворенню в наукових установах та ВНЗ системи поширення інформації про результати досліджень комерційного спрямування.

З метою поширення інформації та сприяння якомога більш широкому оприлюдненню результатів досліджень українських наукових установ та ВЕЗ доцільно:

1) оприлюднити інформацію про результати роботи наукових установ та вищих навчальних закладів на своїх веб-сайтах і зробити доступними переліки результатів досліджень, які пропонуються для комерціалізації, та інформацію про контактних осіб, відповідальних за взаємовідносини наукової спільноти із промисловістю. Ця інформація повинна бути наведена також англійською мовою (можливо, іншими мовами також) та постійно оновлюватись;

2) поширювати інформацію щодо новітніх розробок через списки електронної розсилки, а також за електронною підпискою;

⁵ Recommendations on knowledge transfer, p. 10–11.

⁶ Розпорядження Президії НАН України № 15 «Про підрозділи з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності» від 16.01.2008.

3) використовувати інформаційні мережі, зокрема, Європейську підприємницьку мережу (Enterprise Europe Network ⁷) у країнах ЄС та інших країнах.

Рекомендації для наукової спільноти: важливим є розробка науковими установами та вищими навчальними закладами (самостійно або спільно з міністерствами, академіями наук, яким вони підпорядковані) детальних положень щодо створення, охорони та використання об'єктів права інтелектуальної власності з комерційним потенціалом, охорони прав інтелектуальної власності на результати досліджень, виплати винагороди (зокрема, виплата винагороди у розмірі 30 % надходжень за використання об'єктів права інтелектуальної власності) винахідникам та авторам.

Фінансові заохочення і розвиток кар'єри як стимули мають бути використані для реалізації вказаних цілей.

Рекомендації для наукової спільноти: доцільно розробити принципи, які стануть частиною політики з управління правами інтелектуальної власності з поширення результатів наукових досліджень. Важливо знайти баланс між комерційною експлуатацією результатів досліджень і їх вільним поширенням. Комерційна експлуатація може спричинити затримки публікації результатів досліджень. Вкрай важливо, щоб дослідження, здійснені українськими науковими установами та університетами, були помічені національними та міжнародним партнерами. Слід використовувати всі канали можливого поширення.

2.3. Розробка системи індикаторів оцінювання передачі знань

Управління системою передачі знань вимагає наявності певних показників, що характеризують її функціонування. Показники мають відображати реалізацію конкретних політичних цілей та заходів на рівні органів державної влади та наукових установ та ВНЗ. Є декілька, деякою мірою, суперечливих аспектів, які доцільно враховувати при розробці системи показників:

– **забезпечення економічної ефективності**, тобто, щоб вартість зібраних даних була вище, ніж витрати на збір даних;

– **порівняння**, тобто, забезпечення, щоб розвиток системи можливо було контролювати за допомогою міжнародних співставлень, і ці дані повинні бути доступними для осіб, які приймають рішення (порівняння з країнами з перехідною економікою, а також держав-членів ЄС);

– **коригування** з урахуванням соціально-економічних умов в Україні. Україна, безумовно, може отримати досвід з передової практики інших країн. Проте ці методи повинні бути скориговані, щоб зробити їх сумісними з українським середовищем;

– **поєднання кількісних і якісних показників**. Одним з інформативних показників передачі знань є, зокрема, рівень надходжень до наукової організації, ВНЗ у рамках передачі знань.

Проблема полягає в тому, що передача знань об'єднує багато суб'єктів, які не є самодостатніми, призводить до необхідності використання додаткових

⁷ Enterprise Europe Network.URL: <http://een.ec.europa.eu/> (7.3.2016).

кількісних (число патентних заявок, спільних публікацій представників наукових кіл та промисловості, тощо) та якісних показників (аналіз процедур ПЗ, стратегій комерціалізації тощо).

Україна досягла значних позитивних результатів щодо порівняння на міжнародному рівні, як працює національна система передачі знань, адже вона в змозі надати статистичні дані щодо різних міжнародних показників для порівняння. Наприклад, що стосується ГІІ (Глобальний індекс інновацій), Україна є однією з небагатьох країн, у якої – мінімум відсутніх показників. В Україні збір даних щодо впровадження науково-технічних результатів та передачі технологій здійснює Міністерство освіти і науки України та Державна служба статистики України. Для успішної інтеграції з ЄС в Україні українськими фахівцями розраховуються показники згідно принципів Інноваційного табло ЄС (EU Innovation Scoreboard)⁸. Важливим є здійснювати та підтримувати регулярний огляд показників також за іншими індексами (наприклад, регулярний огляд інноваційної діяльності за показниками Інноваційного Табло Співтовариства – Community Innovation Survey, інші показники науково-технічної та інноваційної діяльності), а також враховувати зміни у стандартах ЄС.

Якщо ж звернутись безпосередньо до передачі знань, слід відзначити, що в ЄС існують різні підходи до оцінки успішності передачі знань⁹. Відтак, можливо рекомендувати, щоб Україна також брала активну участь у розробці цих показників, а також у моніторингу за прогресом, якого досягли установи у цій сфері.

Тому доцільно створити робочу групу з представників відповідних міністерств і Академій наук, наукових установ, вищих навчальних закладів, Державної статистичної служби під егідою Міністерства освіти і науки України для обміну досвідом і аналізу діяльності наукових установ та вищих навчальних закладів у галузі передачі знань. Включення представників саме цих організацій є надзвичайно актуальним, адже багато запропонованих показників для оцінки діяльності з передачі знань можуть бути отримані тільки шляхом опитування наукових установ та ВНЗ.

Згодом ці показники передачі знань можуть бути також використані для стратегічного розвитку діяльності зі створення та передачі знань.

Практична цінність зібраних даних на організаційному рівні полягає також для їх застосування під час управління діяльністю наукових установ та ВНЗ,

⁸ Інноваційна Україна 2020: нац. доповідь / за заг. ред. В. Гейця; НАН України. Київ, 2015. 336 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Інноваційна-Україна-2020++.pdf>.

⁹ European Knowledge Transfer Report 2013. Knowledge Transfer Study. 2010–2012. Version 1.1, June 2013, 384. URL: https://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/knowledge_transfer_2010-2012_report.pdf (10.3.2016).

оскільки не рекомендується надавати фінансову підтримку, базуючись лише на статистичних даних (наприклад, число патентних заявок).

У Звіті робочої групи ЄС з питань передачі знань підкреслюється важливість використання індикаторів на рівні установ, оскільки вони є актуальними для міжнародних зіставлень і можуть бути використані як основа для побудови більш складних показників передачі знань (наприклад, індексів), що включають індикатори патентування та публікацій, які використовують в міжнародних організаціях (наприклад, BOIB, Thomson Reuters, Scopus) і індикатори рівня наукової установи (наприклад, ETER в Європі).

Слід зазначити важливість достатнього пояснення термінів при опитуванні. Так, латвійське Опитування щодо інновацій у Співтоваристві (Latvian Community Innovation Survey) показало, що недостатнє пояснення термінів, які застосовувались при опитуванні, відобразилось у низьких інноваційних індикаторах (альтернативне опитування з поясненнями дали більш високі результати).

Фактичні зусилля установ з передачі знань повинні бути підтримані і це вимагає відповідного вимірювання заходів з підтримки передачі знань, що здійснюється на рівні держави, міністерств.

Політичні рекомендації: На державному рівні рекомендується розвивати, підтримувати, а також публікувати стандартизовані опитування, пов'язані з передачею знань, і з залученням методології оцінки передачі знань в ЄС.

Політичні рекомендації: На державному рівні рекомендується створити робочу групу за участю міністерств, наукових установ, вищих навчальних закладів, Державної служби статистики України під егідою Міністерства освіти і науки України для обміну досвідом з передачі знань і узгодити методики вимірювання і показники в галузі передачі знань. Вказане має враховувати досвід ЄС з вимірювання передачі знань.

Рекомендація для наукової спільноти: На рівні наукових установ та вищих навчальних закладів доцільно визначити показники для оцінки передачі знань на рівні організації та систематизації даних, отриманих з національних і міжнародних джерел.

Доцільним є дослідити зв'язок показників передачі знань з ефективністю діяльності організації.

(Продовження в наступному номері).